

УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЗАСУДЖЕНИХ У КОНТЕКСТІ ВСТУПУ УКРАЇНИ ДО ЄС

IMPROVEMENT OF THE MECHANISM FOR ENSURING THE RIGHTS OF CONVICTS IN THE CONTEXT OF UKRAINE'S ACCESSION TO THE EU

Кузуб О.О., студент III курсу факультету прокуратури
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Калнусенко І.С., студентка III курсу факультету прокуратури
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Гнітій А.О., д.філос.,
асистент кафедри права Європейського Союзу
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Стаття присвячена дослідженню проблематики забезпечення прав засуджених в контексті вступу України до ЄС. Важливість цього питання полягає в тому, що Україна порівняно нещодавно набула статусу держави-кандидатки та наразі має перейти до переговорів із ЄС. Однак, це лише проміжний крок на шляху до членства ЄС, який передбачає імплементацію великого масиву норм та рекомендацій, які складають *acquis* ЄС. Одним із питань, що буде об'єктом для обговорення та потребуватиме реформ на національному рівні є забезпечення прав засуджених осіб та гармонізація українського законодавства з європейськими стандартами.

У статті наголошується на тому, що протягом останніх років, до українського пенітенціарного законодавства було внесено багато змін. Проте, незважаючи на те, що в цих змінах простежується тенденція, спрямована на демократизацію та гуманізацію механізмів виконання покарань, автори цієї статті стверджують, що значна частина положень, які містяться в національному законодавстві щодо забезпечення прав засуджених є не виконуваними, деякі нормативні акти є низькоякісними та вступають в колізію між собою та міжнародними зобов'язаннями нашої держави. Окрема увага в роботі приділена дослідженню поняття «європейські стандарти» та визначенню масиву норм, які утворюють європейську систему захисту прав і свобод засуджених.

У цій статті проаналізовано рішення ЄСПЛ проти України, які стосуються порушення прав засуджених, а саме: «Сукачов проти України», «Беляєв та інші проти України», «Яковлев проти України». Системний аналіз цих справ надає можливість зробити висновок, що у пенітенціарній системі України існують певні недоліки, які пов'язані з механізмом захисту прав засуджених. Тому у висновку запропоновані шляхи удосконалення пенітенціарного законодавства України. Автори переконані, що впровадження запропонованих заходів забезпечить відповідність національного кримінально-виконавчого законодавства європейським стандартам, що дозволить механізм захисту прав засуджених зробити більш ефективним та досконалим.

Ключові слова: європейська інтеграція, права людини, права засуджених, європейські стандарти, європейська система захисту прав і свобод засуджених, Європейський суд з прав людини.

The article is dedicated to exploring the issue of ensuring the rights of convicts in the context of Ukraine's accession to the EU. The importance of this matter lies in Ukraine's relatively recent acquisition of candidate status and its current transition to negotiations with the EU. However, this is just an intermediate step towards EU membership, which involves implementing a large body of norms and recommendations constituting the EU *acquis*. One of the issues to be discussed and requiring reforms at the national level is the protection of the rights of convicted individuals and the harmonization of Ukrainian legislation with European standards.

The article emphasizes that over the past years, many changes have been made to Ukrainian penitentiary legislation. However, despite a trend towards democratization and humanization of punishment mechanisms in these changes, the authors assert that a significant portion of provisions in national legislation regarding the protection of the rights of convicts are not implemented. Some legislative acts are of low quality and conflict with each other and our state's international obligations. The paper specifically focuses on exploring the concept of "European standards" and identifying the set of norms constituting the European system for protecting the rights and freedoms of convicts.

The article analyzes judgments of the European Court of Human Rights against Ukraine concerning violations of the rights of convicts, namely: "Sukachov v. Ukraine," "Belyaev and Others v. Ukraine," "Yakovlev v. Ukraine." A systemic analysis of these cases allows for the conclusion that there are certain shortcomings in Ukraine's penitentiary system related to the mechanism for protecting the rights of convicts. Therefore, the conclusion proposes ways to improve Ukraine's penitentiary legislation. The authors are convinced that implementing the proposed measures will align national criminal-executive legislation with European standards, allowing for a more effective and refined mechanism for protecting the rights of convicts.

Key words: European integration, human rights, rights of convicts, European standards, the European system of protection of rights and freedoms of convicts, European Court of Human Rights.

По суті ми не можемо мати миру або атмосфери, в якій мир буде наростати, якщо не визнаватимемо прав окремих людей і не погодимося, щоб це було основою, яка б була визнана цілим світом.

Е. Рузвельт

Постановка проблеми. 23.06.2022 р. Україною отримано статус держави-кандидатки, що відкрило шлях до переговорної стадії з Європейським Союзом (далі – ЄС), під час якого передбачається проведення активного політичного діалогу щодо умов та особливостей майбутнього членства. Однак, це лише один із проміжних етапів у процедурі вступу до ЄС. Виходячи з цього, постає питання

про заходи, які мають бути проведені Україною для отримання членства в ЄС. Відповідь на це питання полягає в тому, що наша держава має бути готовою провести широкий комплекс реформ із метою наближення українського законодавства до *acquis* ЄС. Відсутність прогресу в реалізації реформ може призвести до призупинення процедури вступу до ЄС.

Характер та обсяг реформ обумовлюється Копенгагенськими критеріями (політичним, економічним, правовим), які були закріплені у Висновках Європейської Ради від 21–22 червня 1993 року. Особливу увагу у цьому контексті становить третій копенгагенський критерій, який передбачає наближення українського законодавства до 33 сфер *acquis* ЄС. Одним із важливих питань, що від-

несено до зазначених сфер є повага до основоположних прав людини, у тому числі осіб, які відбувають покарання. У зв'язку з цим проблематика щодо адаптації українського законодавства до європейських стандартів у частині забезпечення прав засуджених та удосконалення правозастосовної практики з цього питання є одним із завдань для нашої держави у ході європейської інтеграції.

Наукові основи цієї статті складають норми міжнародних угод, українського та європейського законодавства, а також дослідження вітчизняних вчених у галузі права ЄС та кримінально-виконавчого права України. У наукових працях О. В. Гігін, Н. В. Волченко, Д. О. Лавренко, Н. Б. Мушак, П. М. Рабинович, В. Ю. Кузьма, О. С. Переверзева наголошується на проблематиці порушення прав засуджених в нашій країні та пропонуються способи їх вирішення шляхом наближення пенітенціарного законодавства України до найкращих європейських практик. Однак, враховуючи поступовий рух нашої держави до ЄС, перед Україною регулярно ставляться нові задачі та виклики, які мають бути реалізовані державним апаратом.

Виходячи з цього, **мета статті** полягає у з'ясуванні проблемних аспектів забезпечення прав засуджених в Україні та встановленні позитивного впливу євроінтеграції на вирішення цих проблем шляхом реформування національного законодавства та правозастосовної практики.

Виклад основного матеріалу. Сучасний етап розвитку України характеризується прагненням до повної реалізації прав та свобод громадян і побудовою повноцінного громадянського суспільства. Так, Конституція України визнає особу, її життя та здоров'я, гідність і честь, недоторканність та безпеку найвищою соціальною цінністю в державі (ст. 3) [1]. Однак, незважаючи на те, що в Україні ще не до кінця сформовані механізми забезпечення прав і свобод у державній та правоохоронній системі, очевидним є те, що ці механізми повинні поєднувати в собі дотримання прав і обов'язків громадян, забезпечення правопорядку та захист цих прав від порушень. Оскільки саме людині, її існуванню та розвитку держава повинна надавати абсолютний і беззаперечний пріоритет під час вирішення будь-якого соціального питання, то права людини залишаються абсолютною та універсальною межею, яку ніхто не може переступити [2]. Тому в процесі гармонізації національного та європейського законодавства на перший план виходять інститути прав і свобод людини та громадянина, а також механізми їх реалізації, забезпечення і захисту.

На сьогодні однією з головних стратегічних цілей України є саме реалізація процесу європейської інтеграції. Це, в свою чергу, відображається у фокусі на розвитку демократичних інститутів, впровадженні європейських стандартів прав людини, економічних реформах та зближенні з нормами ЄС. Проте, важливо розуміти, що вступ до ЄС зробить значний внесок у політичну, економічну та соціальну стабільність України, оскільки інтеграція з ЄС створить можливості для вдосконалення правових стандартів, залучення інвестицій, розширення економічних можливостей та посилення співпраці з іншими державами-членами. Разом з тим, європейська інтеграція сприяє політичному зміцненню України та збільшуватиме її вплив на міжнародній арені. Відтак, участь України в ЄС дозволить нашій державі активно впливати на процеси прийняття рішень на міжнародному рівні, формувати спільну європейську політику, розвивати дружні відносини з іншими країнами, а також сприятиме зміцненню демократичних цінностей та прав людини в Україні [3, с. 46].

Серед викликів, що стоять перед Україною, яка обрала європейський шлях розвитку, найважливішим є гармонізація українського законодавства у сфері захисту прав людини відповідно до загальноприйнятих європейських стандартів. При цьому, у рамках європейської інтеграції перспективними є такі сектори для реформування зако-

нодавства: 1) впровадження принципу рівності та недискримінації; 2) вдосконалення функціонування правозахисних інституцій, таких як Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, спеціалізовані відділи прокуратури (зокрема, ювенальний прокурор) тощо; 3) вдосконалення механізмів захисту прав вразливих категорій осіб (національних меншин, внутрішньо переміщених осіб та осіб, які проживають на тимчасово окупованих територіях в Україні, осіб з інвалідністю, засуджених). Саме забезпечення поваги до прав засуджених є об'єктом нашого дослідження.

За результатом аналізу законодавства України у сфері забезпечення прав і свобод засуджених можна зробити висновок, що останніми роками національне законодавство поступово змінювалося в напрямку демократизації та гуманізації умов і порядку виконання покарань у вигляді позбавлення волі. Найбільшим поштовхом цих змін стало взяття Україною на себе міжнародних зобов'язань за Угодою про асоціацію 2014 р.. Зокрема, у 2015 році було прийнято Закон України «Про пробацію», який визначив систему наглядових та соціально-виховних заходів, що можуть бути застосовані на підставі рішення суду до засуджених для виконання вивід кримінальних покарань, не пов'язаних із позбавленням волі [4]. Разом з тим, були внесені зміни до Кримінального виконавчого кодексу України, якими встановлені додаткові гарантії захисту прав і законних інтересів засуджених, у тому числі отримання ними необхідної правової допомоги, а також визначено порядок застосування інструментів заохочення та стягнення до засуджених осіб, при відбуванні ними покарання у виді позбавлення волі [5]. На особливу увагу заслуговують зміни, пов'язані з розширенням громадського контролю за дотриманням прав засуджених під час відбування покарання [6] та ефективну реалізацію ними права на тривалі побачення й пенсійне забезпечення [7].

Проте, українське законодавство у сфері забезпечення прав осіб, засуджених до позбавлення волі, є далеким від досконалості. Незважаючи на закріплення різноманітного комплексу прав і свобод людини в пенітенціарних установах, можливість їх фактичної реалізації не завжди гарантується повною мірою. Як наслідок, значна частина норм національного законодавства у розглядуваній сфері є невиконуваними, а нормативні приписи щодо забезпечення прав засуджених суперечать між собою та не відповідають міжнародним зобов'язанням України.

Очевидним підтвердженням системної проблеми є великий масив справ, розглянутих ЄСПЛ проти України. У Звіті від 08.11.2023 р. Європейська Комісія також наголошує на тому, що Україною протягом 2022–2023 років було досягнуто обмеженого прогресу у сфері запобігання катуванням і жорсткому поводженню у в'язницях та інших формах ув'язнення, де необхідно матеріалізувати культурні зміни в державних органах влади та вжити додаткових заходів для запобігання та забезпечення відповідальності за такі дії [8, с. 6]. Відтак, для подолання системних проблем у пенітенціарній системі України необхідно поступово впроваджувати рекомендації міжнародних інституцій для досягнення повної відповідності європейським стандартам. Як вдало зазначає А. Олійник: «ступінь дотримання органами державної влади європейських стандартів прав людини безпосередньо впливає на їхню ефективність під час їх забезпечення, а з іншого боку, така відповідність, в будь-якому разі, буде залежати від того, наскільки інститут державної влади власне спроможний створити такі умови, щоб громадяни могли реалізувати свої права на рівні європейських стандартів» [9, с. 35].

У правовій доктрині існують різні підходи до розуміння терміну «європейські стандарти». Але, перш ніж розкрити зазначену дефініцію, потрібно пояснити термін «стандарти». Так, відповідно до Великого тлумачного

словника сучасної української мови під цим терміном варто розуміти певний зразок, шаблон, якому повинно відповідати щось за відповідними ознаками (за якістю, формою та розмірами); а також те, в якому відсутній характер оригінальності та своєрідності [10, с. 274]. Для порівняння у юридичній енциклопедії «стандарт» пояснюється як документ, що встановлює загальні принципи, правила або характеристики щодо діяльності або її результатів, які мають загальне і повторюване застосування, що прийнятий відповідно до узгоджених процедур, з метою досягнення оптимального порядку в певній сфері на основі консенсусу [11, с. 614]. З огляду на вказане, можемо зробити висновок, що під стандартами у сфері прав людини потрібно розуміти певні норми та принципи, в яких закріплюються їх права і свободи та власне механізми й вимоги забезпечення, які, в свою чергу, повинні дотримуватися всі в своїй діяльності, а особливо держава.

Європейські стандарти, на думку Н. Б. Мушак, становлять правові норми, що визнані спільною європейських країн та закріплені у їх спільних документах. Крім того, це поняття включає механізми їх захисту, гарантії та реалізації, які повинні слугувати основою для діяльності держав, які виступають учасниками європейських міжнародних організацій у сфері дотримання прав людини [12, с. 13]. Інший український вчений П. М. Рабінович під досліджуваними поняттям розуміє принципи і норми, які стосуються прав та свобод людини, що закріплені в документах європейських і міжнародних організацій (Європейського Союзу, Рада Європи, ОБСЄ) і виступають основою для національної правової практики [13, с. 245]. Отже, під «європейськими стандартами» потрібно розуміти принципи та норми у сфері дотримання прав людини, які визнані європейською спільною та закріплені в документах європейських міжнародних організацій.

Ключовою європейською міжнародною організацією, яка відповідає за забезпечення дотримання прав людини є Рада Європи. Тому навіть ЄС, в особі його інститутів, органів, агенцій та їхніх посадових осіб, у своїй діяльності керується тими стандартами, що розроблені у рамках Ради Європи. Крім того, у тексті установчих договорів ЄС міститься пряма вказівка про необхідність приєднання Союзу до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – ЄКПЛ). При цьому, як зазначається у ч. 2 ст. 6 Договору про Європейський Союз, таке приєднання не впливає на повноваження ЄС, які визначені установчими договорами [14]. Виходячи з цього, логічно є теза про те, що відсутність ЄС серед суб'єктів, які підписали та ратифікували ЄКПЛ, не перешкоджає йому не лише визнавати всі права та свободи, закріплені у зазначеному міжнародному договорі (ч. 3 ст. 52 Хартії ЄС про основоположні права), але й забезпечувати більший ступінь захисту прав та свобод людини й громадянина. Відтак, погоджуємося з думкою В. Кузьми про те, що характер відносин між ЄС та Радою Європи можна пояснити як стратегічне партнерство [15, с. 7].

Пояснюючи проблематику щодо механізму забезпечення прав засуджених у контексті вступу України до ЄС, не менш важливою є думка О. С. Переверзевої, яка зазначає, що вплив ООН та Ради Європи полягає у тому, що вони визначають головні засади дотримання прав людини, а також встановлюють ефективні механізми захисту прав осіб, у тому числі засуджених до позбавлення волі. Разом з тим, всі держави-члени ЄС є учасниками Ради Європи та сторонами ЄКПЛ, що покладає на них обов'язок дотримуватися високих стандартів із захисту прав людини, що визначені у рамках Ради Європи [16, с. 206]. Отже, ЄС оцінюючи рівень забезпечення прав засуджених у третій країні, яка прагне приєднатися до Союзу керується не лише власними стандартами, але й також тими, що розроблені Радою Європи.

Провідним міжнародним договором у рамках Ради Європи, який покликаний встановити та забезпечити

дотримання основоположних прав і свобод людини, у тому числі засуджених, є ЄКПЛ (ратифікована Україною в 1997 р.). У цьому контексті важлива увага відводиться таким статтям Конвенції: право на життя (ст. 2); заборона катування (ст. 3); заборона рабства і примусової праці (ст. 4); право на справедливий суд (ст. 6); ніякого покарання без закону (ст. 7); право на повагу до приватного і сімейного життя (ст. 8); загальна заборона дискримінації (ст. 1 Протоколу 12); абсолютна заборона смертної кари (Протокол 13) тощо. У свою чергу, як зазначено в преамбулі, основну відповідальність щодо захисту прав і свобод, що визначаються цією Конвенцією та її протоколами, несуть саме Високі Договірні Сторони, що зумовлено принципом субсидіарності. При цьому, останні наділені свободою розсуду, яка підлягає моніторингу та оцінці з боку Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) [17].

Іншим важливим міжнародним договором є Європейська соціальна хартія (ратифікована Україною в 2006 р.), яка містить окремі переважно права II покоління (соціально-економічні). На нашу думку, окремі норми цього договору можна тлумачити в контексті забезпечення реалізації прав засуджених осіб після їхнього звільнення з установ виконання покарань (ресоціалізація). Відповідно до ст. 30 Європейської соціальної хартії сторони з метою забезпечення ефективного здійснення права на захист від бідності та соціального відчуження зобов'язуються: 1) застосовувати у рамках загального та узгодженого підходу заходів для надання особам, що живуть або можуть опинитися в ситуації бідності або соціального відчуження, а також членам їхніх сімей, ефективного доступу, в тому числі, до житла, роботи, освіти, професійної підготовки, соціальної і медичної допомоги та культури; 2) коригувати ці заходи у разі необхідності [18]. Статтею 31 цього документа встановлюється, що сторони зобов'язуються, щоб ефективно здійснювалось право на житло, вживати заходів, що спрямовані на: запобігання бездомності та її скорочення з метою її поступової ліквідації; встановлення на житло цін, доступних для малозабезпечених осіб, сприяння доступу до житла належного рівня [19]. Отже, значення вищезгаданих приписів полягає в тому, що вони покладають на державу відповідальність за подальшу соціалізацію та ресоціалізацію осіб, які відбували покарання у виді позбавлення волі, що є найважливішим для виправлення їхньої поведінки.

Наступним документом, який прийнятий під егідою Ради Європи, є Європейські пенітенціарні правила. Вони закріплюють найважливіші принципи, на яких повинні ґрунтуватися сучасні європейські пенітенціарні системи, що викладені в статті 1 цього документу, а саме: 1) за особою, позбавленою волі, зберігаються усі права, яких вона не була позбавлена на законних підставах за рішенням суду, який засудив її до позбавлення волі або взяв під варту; 2) необхідно поважати права всіх осіб, які позбавлені волі; 3) утримання під вартою засуджених в умовах, що порушують права людини, не може бути виправдано браком ресурсів; 4) обмеження, що накладаються на осіб, позбавлених волі, повинні мати характер мінімальної необхідності і відповідати тій обґрунтованій меті, з якої вони накладаються; 5) тримання під вартою має відбуватися таким чином, щоб осіб, яких позбавили волі, могли сприятливо повернутися до суспільства; 6) умови життя у місцях позбавлення волі мають бути максимально наближеними до позитивних аспектів життя в суспільстві; 7) потрібно заохочувати співпрацю із зовнішніми соціальними службами та залучити, наскільки це можливо, громадянське суспільство до участі у питаннях, пов'язаних із життям у в'язницях; 8) усі пенітенціарні установи повинні регулярно інспектуватися державними органами та піддаватися незалежному моніторингу; 9) персонал пенітенціарних установ виконує важливу суспільну функцію,

і тому порядок їх набору, професійної підготовки та умови роботи повинні забезпечувати їм можливість підтримувати високі стандарти поведінки з ув'язненими [19]. Відтак, значення цих принципів спрямовано на забезпечення гуманного ставлення до засуджених та таке поведіння з ними, що не принижує людську гідність.

Поява ж Європейської конвенції про запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поведінню чи покаранню (ратифікована Україною в 1997 р.) зумовлена ст. 3 ЄКПЛ із метою забезпечення механізму захисту засуджених від катувань чи нелюдського або такого, що принижує їхню гідність, поведіння чи покарання, шляхом запровадження позасудових засобів превентивного характеру шляхом проведення перевірок. Для цього було створено Європейський комітет з питань запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поведінню чи покаранню, який повинен був забезпечити досягнення завдань визначених у ст. 1 Конвенції [20].

На останок, варто звернути увагу на Європейську конвенцію про нагляд за умовно засудженими або умовно звільненими правопорушниками (ратифікована Україною в 1995 р.), у ст. 1 якої зазначається, що Договірні Сторони зобов'язуються надавати одна одній, за обставин, визначених нижче, взаємну допомогу, необхідну для соціальної реабілітації правопорушників, які зазначені у статті 2. Ця допомога проявляється в нагляді за правопорушниками, аби для того, щоб сприяти їхній соціальній реадптації, їхньому виправленню та нагляду за їхньою поведінкою з метою, щоб у разі необхідності, або звернути вже постановлений вирок до виконання, або повернути їм вирок. Договірні Сторони, за обставин, визначених нижче, і відповідно до наступних положень, виконують таку постанову про затримання або інше покарання, що передбачає позбавлення волі, яке могло бути винесене правопорушнику і виконання якого було відстрочено. Таким чином, основне завдання полягає у зобов'язанні забезпечити соціальну реабілітацію правопорушників, які були умовно звільнені їхніми національними судами або яким були постановлені відстрочені виконанням вироків, у випадку, коли приписаних умов недостатньо [21].

Однак, виконання міжнародних зобов'язань у частині захисту прав засуджених, полягає не лише у дослівному відображенні у національному законодавстві приписів, що закріплені у міжнародних договорах, але й також у врахуванні належної практики їх застосування. У цьому питанні найбільш компетентним є ЄСПЛ, який і надає детальне тлумачення норм ЄКПЛ та додаткових протоколів до неї. Звіти Суду свідчать про те, що Україна є одним із «лідерів» по кількості скарг поданих проти держави (на Україну припадали 7100 справ, з яких 12.6 % з великою долею вірогідності стосувались порушення прав людини з боку держави) [22, с. 245]. У справах, які пов'язані із забезпеченням прав засуджених, ЄСПЛ найчастіше констатує порушення нашою державою ст. 3, 6, 8, 13, 14, 34 ЄКПЛ. Найбільш показовими в цьому аспекті є такі справи: «Сукачов проти України»; «Беляєв та інші проти України»; «Яковлев проти України».

Так, у справі «Сукачов проти України» заявник скаржився на тримання засуджених в переповнених камерах, неналежні санітарно-гігієнічні умови та на погану систему водовідведення і вентиляції, а також на те, що у нього були відсутні ефективні засоби правового захисту щодо своїх скарг. Виходячи з цього, він стверджував про те, що стосовно нього було порушено статтю 3 (заборона катування) та статтю 13 (право на ефективний засіб правового захисту) ЄКПЛ. Оцінивши подані докази, ЄСПЛ дійсно констатував порушення статей 3 і 13 Конвенції та застосував процедуру пілотного рішення, в якому визначив заходи, що допоможуть вирішити цю проблему,

а саме: 1) внести зміни до чинного законодавства, що стосується встановлення норми площі до 4 кв. метрів для однієї особи, що була взята під варту; 2) виділення коштів для капітального ремонту чи будівництва нових установ. Забезпечення ефективних засобів правового захисту можна досягти, на думку Суду, шляхом створення спеціального органу для контролю за діяльністю установ виконання покарань в Україні [23].

Не менш цікавою є справа «Беляєв та інші проти України», в якій заявники скаржились на те, що стосовно них порушувалось право на повагу до приватного та сімейного життя (ст. 8 Конвенції), що проявляється в тому, що засуджені чоловіки та жінки мали різний обсяг права на тривалі побачення, що свідчить також й про порушення статті 14 (Заборона дискримінації). ЄСПЛ визнав ці порушення в даній справі, але він також зазначив, що внесені зміни до кодексу в 2014 році поставили засуджених до довічного позбавлення чоловік та жінок у рівне правове становище [24].

У справі «Яковлев проти України» заявники скаржились як на примусове годування, так і на жахливі умови утримання та відсутність медичного лікування. В свою чергу, ЄСПЛ щодо цього випадку дійшов висновку про те, що держава не вживала належних заходів для врегулювання ситуації, пов'язаної з голодуванням засуджених, а вирішила діяти шляхом жорстокого поведіння з ними, що є порушенням статті 3 Конвенції [25].

Висновки. Таким чином, у законодавстві України у сфері забезпечення прав і свобод засуджених до позбавлення волі простежуються позитивні тенденції щодо реформування у напрямку демократизація та гуманізація механізмів виконання покарань. Гармонізація українського кримінально-виконавчого законодавства з *acquis* ЄС обов'язково має враховувати стандарти, які розроблені не лише у рамках ЄС, але й також ті, що встановлені Радою Європи та іншими європейськими міжнародними організаціями. Насамперед, максимального наближення потребують такі сфери:

- забезпечення пріоритету прав людини в нормативному підґрунті пенітенціарної реформи (установи виконання покарань мають стати цивільними інституціями, основним завданням яких є реінтеграція, соціалізація та повернення ув'язнених до нормального життя);
- трансформування парадигми покарання осіб, засуджених до позбавлення волі, в парадигму ресоціалізації, соціальної згуртованості та реінтеграції;
- змінення умов тримання в пенітенціарних установах, забезпечення належного медичного обслуговування, умов праці, загальноосвітньої та професійної підготовки відповідно до сучасних стандартів для ув'язнених;
- створення необхідної правової бази для здійснення державними та громадськими органами контролю за належним дотриманням прав ув'язнених відповідно до міжнародних стандартів поведінки з ув'язненими;
- удосконалення нормативно-правової бази для впровадження ефективної системи моніторингу дотримання та захисту прав людини в українській пенітенціарній системі.

У найближчій перспективі мають бути враховані рекомендації Європейської Комісії, висловлені у звіті від 08.11.2023 (створення постійного органу із залученням організацій громадянського суспільства та Уповноваженого з прав людини для постійного моніторингу й подальших дій щодо ймовірних катувань у пенітенціарній системі; передача Міністерству охорони здоров'я питань щодо контролю за охороною здоров'я в установах виконання покарань тощо [8, с. 41]) тому, що успіх у проведеному цих реформ безпосередньо впливає на просування по переговорній стадії у рамках глави 23 *acquis* ЄС «Судова влада та основоположні права».

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України: Закон від 28.06. 1996 № 254к/96-ВР. Дата оновлення: 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр#Text> (дата звернення: 20.04.2024).
2. Гігін О. В., Волченко Н. В., Лавренко Д. О. Конституційно-правове регулювання прав і свобод людини громадянина в Україні в умовах євроінтеграції. *Академічні візії*. 2023. № 18. URL: <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/323/311>
3. Біленко О. А. Євроінтеграція як зовнішньополітичний пріоритет України. Національний авіаційний університет. Київ, 2022. С. 74.
4. Про пробацію: Закон України від 05.02.2015 № 160-VIII. Дата оновлення: 28.03.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/160-19#Text> (дата звернення: 20.04.2024).
5. Про внесення змін до Кримінально-виконавчого кодексу України щодо вдосконалення порядку застосування до засуджених заходів заохочення і стягнення: Закон України від 06.09.2016 р. № 1487-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1487-19#Text> (дата звернення: 02.03.2024).
6. Про внесення змін до Кримінально-виконавчого кодексу України щодо гуманізації порядку та умов виконання покарань: Закон України від 06.09.2016 р. № 1488-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1488-19#Text> (дата звернення: 02.04.2024)
7. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення виконання кримінальних покарань та реалізації прав засуджених : Закон України від 07.09.2016 р. № 1492-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1492-19#Text> (дата звернення: 02.04.2024).
8. Commission Staff Working Document. Ukraine 2023 Report Accompanying the document Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions 2023 Communication on EU Enlargement policy. URL: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/a0f3eaa6-7eee-11ee-99ba-01aa75ed71a1/language-en> (дата звернення: 20.04.2024).
9. Олійник А. Забезпечення європейських стандартів прав людини на судовий захист в Україні в доктрині державного управління. *Науковий вісник. Серія «Демократичне врядування»*. 2013. № 11. С. 30-37.
10. Великий тлумачний словник сучасної української мови. уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2009. 1736 с.
11. Юридична енциклопедія: в 6 т. Редкол.: Ю.С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. К.: «Укр. енцикл.», 2003. Т. 5: П-С. 736 с.
12. Мушак Н. Б. Міжнародно-правові засади захисту та забезпечення прав людини в європейських міжнародних організаціях: автореф. дис ... канд. юрид. наук. Київ, 2012. 20 с.
13. Рабінович П. М. Європейські стандарти прав людини: онтологічні та гносеологічні аспекти (у світлі рішень Європейського суду з прав людини). Проблеми гармонізації законодавства України та країн Європи / за заг. ред. Є.Б. Кубка, В.В. Цветкова. К., 2003. 176 с.
14. Договір про Європейський Союз від 07.02.1992. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:12016M/TXT>. (дата звернення: 07.04.2024).
15. Кузьма В. Ю. Міжнародно-правові аспекти співробітництва Ради Європи з Європейським Союзом: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2018. 21 с.
16. Переверзєва О. С. Правові засади регулювання засуджених у Раді Європи. *Право. UA*. 2023. № 2. С. 205-211.
17. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р.; Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції: Закон України від 17.07.1997 р. № 475/97-ВР. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (дата звернення: 09.04.2024).
18. Європейська соціальна хартія від 03.05.1996. Дата оновлення: 07.09.2016. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_062#Text (дата звернення: 20.04.2024).
19. Європейські пенітенціарні (в'язничні) правила від 12.02.1987. Дата оновлення: 11.01.2006. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_032#Text (дата звернення: 20.04.2024).
20. Європейська конвенція про запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню від 26.11.1987. Дата оновлення: 24.01.1997. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_068#Text (дата звернення: 20.04.2024).
21. Європейська конвенція про нагляд за умовно засудженими або умовно звільненими правопорушниками від 30.11.1964. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_007#Text (дата звернення: 20.04.2024).
22. Хоменко М., Романов М. Європейський суд з прав людини у механізмі захисту прав засуджених. *Підприємництво, господарство і право*. № 3. 2021. С. 244–248.
23. Справа «Сукачов проти України» (Заява № 14057/17) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_f12#Text (дата звернення: 20.04.2024).
24. Справа «Беляєв та інші проти України» (Заява № 34345/10 та 2 інші заяви) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_d89#Text (дата звернення: 20.04.2024).
25. Справа «Яковлев проти України» 2022 р (Заява № 42010/18) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_i53#Text (дата звернення: 20.04.2024).